

VÁRI ATTILA

Szemfedő

Lassanként feledésbe merült a Súrlott Grádicsnál a retortában talált, hamis ékkövekkel kevert rézgálic története, a mindent felbolygató árverés, Lujza, a porcelánbaba-múmia különös halála. Bár mostanában, (s ez a meghatározás inkább úgy lenne pontos, hogy a Lujza eset óta,) egyre többször beszéltek különös sorsú asszonyokról. Egy délutáni sörözés alkalmával, a náluk jóval fiatalabb, tacsókórájú rajztanár, aki csak most készült nyugdíjba, s aki soha sem ült a törzsasztalhoz – igaz, ami igaz, Ötödik Békai nem is hívta soha, most is csak átbeszélt. Duplafröccsöt rendelt, ami azt jelentette, hogy hosszabb története van a többiek számára.

– Nincs az a férfikeyetlenség, ami fel tudna érni némely nők iszonytató szokásaival. Nem akarom untatni magukat, de el kell meséljem azt a falut, ahol szabadságaimat, szabadnapjaimat töltöm... Akkor, amikor hétvégi házat kerestem, olyan helyen szerettem volna tölteni a nyaraimat, ahol csöndes, halk-szavú emberek élnek, s ahol még tiszták a hegyi patakok is.

– Azt hittem, hogy kezemre játszik a szerencse, amikor egyik képeslapunkban riportot olvastam egy faluról, amely nemcsak arról híres, hogy a világörökség része, de nevet szerzett magának az itteni nők népviselete, s az a tény, hogy a férfiak egyáltalán nem járnak kocsmába.

Este asszonyok ülnek az asztalok mellett, a csapos is nő, s kártyázás, részeg duhajkodás helyett énekelnek. Népdalok és madrigálok, virágénekek és zsoltárok hangzanak el, hiszen az itteni asszonykórust Japántól Fokföldre, Lapföldről Argentínáig mindenhol megszerették, ahová eddig eljutottak.

Házat kerestem, de mert gyűlölöm a hivatalokat, a feleségem intézte annak a romos műemlék háznak a megvásárlását, amit aztán felújítottunk, s a benne talált kétszáz évesnél is régebbi bútorok restaurálása után olyannak hittük, amilyen új korában lehetett ez a barokk épület.

Eleinte csodálkoztam, hogy minden szerződésben csak a feleségem neve szerepel, de nem találtam gyanúsra. Haszonélvezeti joggal én is ott voltam a papírokon, s közel a hatvanhoz, sem én, sem a feleségem nem akart válni, így nem igazán zavart a dolog.

A rendszerváltás után, akkor, amikor minden faluban kopjafákat avattak a második világháború hősei és áldozatai emlékére, itt nálunk, az Alabástrom-völgynek nevezett híres kirándulóhely központjában is háborús emlékművet állítottak,

a furcsa csak az volt, hogy rögtön a beszentelés másnapján történt valami az emlékoszloppal.

Nem a formája, még csak nem is az anyaga változott. Hanem az a tény, hogy a több mint száz férfi nevét, amelyeket névsor szerint véstek az erezetlen fehér márványba, s amelyek mellett ott volt a születési dátum, mintegy díszként, egészen más betűkkel bevésve, egy női név zárt le, amely eredetileg, az avatáskor, nem volt ott. Talán az éjszaka leple alatt véste be valaki: *MÁRTA (1884–1944)*.

Napokig faggattam az embereket, hogy ki volt ez a Márta, s csak egészen lassan állt össze a kép.

Eleinte senki sem akart beszélni. De mert úgy szedtem rendbe a portát, hogy csodájára jártak építészek és laikusok egyaránt, s kapcsolataim révén elintézttem a falu útjainak teljes felújítását, a vízi malom renoválását, amelyet törpeerőműként a falu kivilágítására használtunk, az emberek kezdtek maguk közé valónak számítani. És akkor aztán, félve ugyan, de el kezdett mesélni az egyetlen öregember, a falu háborújának egyetlen férfi túlélője, akit kamaszfejjel vittek ki a frontra, s aki nyolcévi hadifogság után került haza, s aki bár nem látta, de ismerte az itthoni történeteket.

– Hát, az a Márta – kezdett beszélni, s utána minden nap ájtott, megitta pohár borát, s újabb és újabb adalékokkal bővítette Márta, a halálakor nyolcvan negyedik évében járó öregasszony történetét.

Márta, akit soha senki sem nevezett néninek, olyan kortalanul volt öreg, hogy még a legvénebb emberek sem tudták pontosan, vajon fiatalabb, vagy idősebb-e náluk?

Márta haja ó-ezüst színű volt, de arca ráncatlan, s a szemei úgy ragyogtak, mintha kamaszlány lenne, s hogy mindezt még fokozza is a természet, szemüvegére sem volt szüksége ahhoz, hogy újra és újra befűzze a tűbe a cernát.

Mert Márta, semmi egyebet sem dolgozott egész életében, mint varrt. Egészen pontosan valamit varrogatott, amiről hajdanában azt mondták az emberek, hogy a menyasszonyi fátyla, aztán meg azt is, hogy talán szemfedő.

Nem varrónő volt, csak egy nő, aki egy több méter hosszú, asztalszélességű fehér selymet hímzett, bár néha inkább úgy tűnt, mintha bontaná az anyagot, mert szálakat húzott belőle, amelyeket tűbe fűzött, s azzal öltögette azokat a mintákat, amelyeket soha senki sem látott, mert rögtön eltette a munkát, ha valaki megrántotta a kapufélfán lecsüngő spárgát, amitől a tornácon csilingelni kezdett egy rézcsengettyű.

Már évek óta tartott a háború a nagyvilágban, de itt a völgyben csak két eseményt jegyeztek meg az emberek.

Az egyik, hogy pünkösd vasárnapján berobbantották a völgy északi végében a vasúti alagutat, a másik, hogy aztán Szent Mihálykor a völgy sorsa beteljesedett, mert éjszaka, mintha tűzijáték lenne, sorozatos dörgések és égbe villámló fények kíséretében megsemmisítették a vasúti hidat is. A falu kijárat nélkül maradt,

nem működött sem a távíró, sem az egyetlen telepes telefon, s így hónapokra elszakadtak a külvilágtól.

A keskeny völgyben, mintha a folyó, út és vasút hármas zsinórjára fűzték volna föl, gyöngysorként álltak az egyforma méretű házak, amelyeket olyan hasonlóra építettek, mintha csak egyetlen házat szaporított volna sokszoros ikerré az isten.

Magas mésző alapjuk volt a házaknak, úgy néztek ki, mintha emeletesek lennének, az utcára nyílt a pince boltozatos bejárata. A tornác előtt mindenik udvaron körtefa, s a gémes kutak helyét is szinte vonalzóval mérték ki, mert olyan katonásan sorjáztak, hogy nyári délutánokon mindenik ágasfa árnyéka éppen a szemközti kút itatóját érte.

Márta a hármas-tagolású ház középső szobájában dolgozott, ott, ahol a hajdani aranybányából tehetőssé gazdagodott falu szokása szerint, városias bútorok voltak.

Topolya berakású, intarziás habos-kőris komód, ovális asztal, körötte szalmafonatú ebédlőszékek. Az egyik fal mellett pohárszék, a másikon a mahagóni színű állóóra, s a fehérre meszelt szoba falainak minden látható pontján, széles, aranyozott rámában, üveg alatt, messzi itáliai tájakat ábrázoló festmények, amelyeket az arany-telére kimerülése előtt, egy olasz festő festett és árult, aki lefűgönyözött szobájában úgy dolgozott, hogy soha sem zavarta, vagy érintette meg az Alabástrom-völgy szépsége.

Márta varrt.

Pünkösöd és Szent Mihály napja között ötször cserélt gazdát a falu, s csak onnan lehetett tudni, hogy kik is az éppen győztesek, hogy hegyi állásaikba vonulva, németül, vagy oroszul énekeltek azok, akik néhány órával korábban, géppuskák és kiskaliberű agyúk sorozatát adták le a szemközti oldal ellenséges állásaira.

A rokkant postás, aki még a háború elején veszítette el jobb lábát, az egyetlen férfikorú ember, hiszen a többiek tizenöt és hatvan között már a harcok kezdetén elhajtották a frontra a csendőrök, szóval a féllábú postás azt terjesztette a faluban, hogy csak azért kergetőzik egymással a két, szakasznyi katona, hogy alkalmuk legyen leöldösni a megmaradt állatokat.

Azt is mondta a harcok szünetében, hogy tulajdonképpen, szerinte, mint katonaviselt ember mondja, hogy mind a két csapat katonaszökevényekből áll, mert az is lehet, hogy régen vége van a háborúnak.

Márta varrt, de a fehérén a fehér hímzés csak akkor látszott, ha a reggeli nap besütött a szobába, s ilyenkor a hímzés rombuszai, és a szegélyeket kihangsúlyozó láncolatos minta között, megelevenedtek a virágok és a madarak.

Rózsák és pávák, kakasok és tölglevelek váltakoztak, némelyek kidomborodtak, másokat a kihúzott szálak nyomán keletkezett lyukacsok körbevarrásával alakított, s a súlyos damaszt-selyem olyan könnyűnek tűnt az ábrák miatt, mintha nem is anyag lenne, hanem valamilyen csipke, és amelynek évekkal ko-

rábban elkezdett eleje már szépen sárgult is az idő múlása, vagy a sokszori tapogatás miatt.

A katonák éppen csak annyit maradtak a villámfoglalások után, hogy a levágott állatokat nagyhirtelen megfőzhessék, kapcát tépdessenek a házakban talált lepedőkből. Némelyik megnyíratta magát a borbély özvegyével, s mintha csak egymásnak adták volna oroszok és németek a címeket, tudták, hogy hol lakott a cipész, amíg el nem vitték a háborúba, akinek vénséges apja, bár mestersége szerint bognár volt, cserzetlen, a néhány napja levágott száraz marhák bőrével megtalpalta csizmáikat.

A rajztanár elhallgatott, aztán kiitta fröccse maradványát, s újat rendelt, s a rövid szünet alatt rá is gyújtott, s hagyta, hogy a többiek kommentálják az eddigi történetet.

Mert nem volt olyan település a környéken, amelyik két-háromszor ne cserélt volna gazdát, s a rajztanár gyanakodva figyelte Ötödik Békait, aki olyan szótlan lett, mint amilyennek soha senki sem látta, s fröccs helyet egész deci szürke mezei rumot rendelt.

Szóba kerültek olyan események, hogy például egy hegyivadász zászlóalj utóvédje, a kanyargós út miatt azt hitte, hogy ellenség közelít, s tüzelní kezdett saját felderítőre, majd az elővédre is, mert úgy kanyarodott a szerpentin, mintha ott messze, éppen velük szembe vonulnának föl az ellenséges csapatok.

– Folytassa – mondta sürgetően Ötödik Békai, s a pedellus, aki egyvégtében azon gondolkodott, hogy honnan olyan ismerős a vég selyem, és a hozzá párosuló Márta név, most már sejteni kezdte az igazságot.

– Azt is tudták mindkét sereg szállásmesterei, hogy hol lakik a tanító kisasszony, mert a rövid beszállásolások idején, ha éjszakára is maradtak, mindig nála kötöttek ki a parancsnokok – folytatta a rajztanár, s hozzátette: – nem akarom fényezni a történetet, de muszáj részletesen mondanom, különben nem lesz érthető a dolgok mikéntje.

– Természetesen – bólogatott Békai, aki legszívesebben lélegzetvétel nélküli előadás módban szeretne volna hallani Mártá történetét.

– A foglalások és visszafoglalások békésebb órái alatt volt idejük a katonáknak arra is, hogy a községházára ünnepélyesen kitűzessék a vörös lobogót, vagy azt a másik vöröset, a horogkeresztes zászlót, s minden alkalommal, mintha csak előre megírt forgatókönyvet követnének, oroszok és németek, kinevezték előjárónak a vízimolnár feleségét, egy csinos, de nagyszájú, nagydarab szőke asszonyt.

Márta csak varrt, nem érdekelte a kinti háborúsdí, mint ahogy nem érdekelte már ebben az ezredévben az sem, hogy tavasz van, nyár, vagy ősz...

Mert a féleszü cselédlánya gondozta a baromfit, kezelte a telket, s ha éppen jó volt a birtoknak is beillő kertben a termés, a bolond lány vitte számárkordéval malomba a kukoricát, s cserélte búzalisztre a krumplit, hogy legyen, amiből aztán kenyeret dagasszon hetente egyszer.

Olyan volt ez a foglalással és visszafoglalással tarkított háború, hogy talán máshol békének lehetett volna nevezni, de a férfiak hiánya, s a tanítókisasszonyból, jegyzőnéből, orosz foglalás esetén egy szocdem munkás feleségéből, német világban a tiszteletes asszonyból megalakított bizottság, nemcsak zászlókat cserélt, de kidoboltatta az éppen esedékes rendszerváltás következményeit is.

Hogy minden embernek harcolnia kell a plutokrata zsidó bolsevizmus ellen...

Vagy azt, hogy „világ proletárjai egyesüljetek”, ez a harc lesz a végső, és Sztálin elvtárssal az élen elkezdjük a kommunista világ építését, ezért, mindenki szolgáltassa be a telekkönyvi kivonatát, s hogy a községháza, ezentúl nem folyósít hadisegélyt azoknak, akiknek családtagjai a hős Vörös Hadsereg ellen harcoltak.

Ergo senkinek, de pénz amúgy sem volt, azt vagy elvitték a németek, vagy megtalálták és elégették az oroszok.

Minden bevonulásnál a tanítókisasszony és a szőke molnárné volt a leghangosabb, s a triumvirátus csak annyiban változott, hogy hol a tiszteletes asszony, hol pedig a szocdem felesége állt be harmadiknak az éppen esedékes zászló felvonásához. Itt nem is háború folyt, az ellenséges csaptoknak sikerült megteremteniük egy új matriarchális társadalmat, amely azóta is diadalmasan él, s a faluval kapcsolatos összes iratok, szerződések, engedélyek, előfizetések és pénztári bizonylatok, mind az asszonyok nevére készülnek, s a háború után felcseperedő fiúknak még felnőtt korukban sem okozott gondot, hogy a tanács döntése alapján házasságkötéskor nekik kell fölvenniük feleségük családi nevét.

A háború tehát folyt, folydogált.

Csak a zászlók váltakoztak, és az, hogy a kolontos libapásztor lányra, Rebekára, akinek vörös haja volt, s a szüleit nem ismerte senki, német bevonulások után a tiszteletes asszony fölvarrta a sárga Dávid-csillagot, amit aztán a szovjetek visszatérte, a zászló ünnepélyes felvonása után, a szocdem munkás felesége ünnepélyesen levágott a lány ruhájáról, s beszédet mondott a nemzetiségek egyenjogúságáról, nem különben az antiszemitizmus fasiszta voltáról.

De sem a lelkészné, sem a szocdem felesége nem tartottak haragot, a háború után is egymás mellett ültek a kóruspróbákon, s amikor meghalt a pap, az akkor már kommunista párti szocdemné javasolta marxista-leninista esti egyetemre a fiatalos özvegyet.

Márta varrt, de inkább már csak igazgatta a mintákat, s egyik reggel arra kérte a cselédet, hogy a nagycseberbe merjen vizet a kútról, s szűrjön bele, de csak annyi hamulúgot, hogy éppen-éppen síkos legyen tőle a víz.

– Készen vagyok vele – mondta, s fölnyalabolta a több méter hosszú anyagot. – Most már csak ki kell mosni, kékíteni, szárítani, mert ez az őszi nap, habár már gyengécske, de azért még fehérít egy kicsit rajta...

A községháza előtt éppen a Horst Wessel liedet énekelték a négyszögbe sorakoztatott iskolások, s Márta nem tudta pontosan, mint ahogy a falu sem, hogy ez most a hatodik visszafoglalás, vagy éppen az ötödik foglalás vége lehet?

A vörös lombbú nyírfákkal tarkított fenyves szinte lángolt az őszi délután vakító fényében, s Márta kiment a fonott dróthálóval kerített baromfiudvarra, mert megkívánta a lány tojást, amelyet mustárral és tejföllel keverve szeretett enni.

A szomszédasszony, Ilona ment el a ház előtt, hangos heilhitler köszönéssel lendítette előre a karját, s Márta csak aznap, a köszöntés hangsúlyából értette meg, hogy válaszolnia kellett volna, nemcsak most, de minden alkalommal, akkor is, amikor Ilona „szabadság elvtársnő” köszönését hallotta.

Akkor, a hímzés befejezése után jött rá, hogy az a másik is neki is szólhatott, s mert köszönni tisztesség, fogadni kötelesség, ahogy azt hajdanában tanulta, neki is hasonlóan kellett volna üdvözölnie szomszédját. „Heil Hitler... Szabadság elvtársnő.”

De Márta nem tudta, vagy talán nem is akarta tudni, hogy mi történik hónapok óta a faluban, s közömbösen válaszolt azon az utolsó előtti reggelen: szervusz Ilona.

Azon a végzetes, utolsó előtti napon, nem engedte, hogy a cselédlány áztassa, mossza sok-sok esztendejének munkáját, s már besötétedett, amikor az utolsó tisztáló vizet is leöntötte a végtelen hosszú anyagról. A hímzés patyolat tiszta volt, s amikor centiméterenként végigvizsgálta, csak akkor jutott eszébe, hogy, nincs amire kiterítse ezt a hatalmas kézimunkát.

– Leakasszuk a kútostorát, s akkor a gémre akaszthassuk, ha két rétileg fogjuk – mondta a cselédlány.

Mártának tetszett az ötlet, s hogy a vas rozsdája nehogy befogja a hímzést, a kútostort tartó vaskarikát vastagon bepólyálta, s a kútkávé fedő deszkákra is viaszosvásznat terített, mert azt akarta, hogy hófehér-tisztán kerüljön le a szárítóról az, amiről talán maga sem tudta, hogy minek is készült annyi évtized munkájával.

Gyapjúfonalból csavartak vastag zsinórt, hogy rögzíthessék az anyagot, mert attól félt, hogy a kenderkötélből kioldódhat valamit a nedvesség, ami megfogja, elszínezi, s Márta örült, hogy fújni kezdett a szél, mert azt remélte, hogy reggelig így meg is szárad az anyag.

Bement a házba.

Évek óta nem érzett olyan ürességet maga körül, mint most, hogy nem látta az asztalon a munkát, s egy régi bonbonos dobozból az asztalra öntötte az elkoptatott hegyű varrótüket. Őszintén kíváncsi volt arra, amit anyja mondott több

mint hatvan esztendeje: „ezer tűt is elkoptatsz, ha madeira mintát akarsz hímezni ebbe a végtelen anyagba.”

De nem tudta megszámolni a tűket. Szorosan egymáshoz tapadtak, mintha összeragasztották volna őket, s a doboz aljához tapadva megtalálta a mágnesset, amelyre soha nem volt szüksége, mert szemüveg nélkül is megtalálta a szőnyegre esett tűket.

Delejező – jutott eszébe az, ahogy apja a mágnesset nevezte. Aztán apjáról eszébe jutott az állóóra, s az üvegajtaját kinyitva, előszedte a kulcsot, amivel az órát szokták felhúzni, de amelyik már évtizedek óta nem járt. Még apja halálakor megállította egy babonás rokon, s özvegyen maradt anyja nem akarta hallani az óra, negyedenként fölhangzó kondulását, azt mondta, hogy egész házassága alatt csupán negyedekeket szendergett az iszonyatos bongás, s az azt követő visszhang miatt.

Márta felhúzta az órát, s találomra kilencre állította a mánusokat.

– Miért ne lehetne éppen kilenc? – kérdezte félhangosan, aztán lefekvéshez készült, s nem tudta, nem tudhatta, hogy ez lesz élete utolsó ágyban töltött éjszakája.

Nem tudhatta, hogy egyben ez lesz élete leghosszabb éjszakája is, mert ő is felébredt minden kondulásra, s még a becsukott hálószoza ajtón keresztül is hallotta az óra férfiasan komoly, ünnepélyes lassúságú ketyenéseit.

Hajnaltól, két óranegyed között éppen elszenderült, amikor iszonyatos fegyverropogás rázta föl álmából.

Puskák és géppisztolyok, ágyúk és gépfegyverek hangja mellett most valami szokatlan is keveredett a zajba.

Emberek diadalordítása, sikolyok, parancsszavak és ismeretlen káromkodások özöne zúdult Mártára. Olyan hangok, amilyeneket csak azok hallhatnak, akik egy roham kellős közepébe kerülnek.

A német vezényszavak egyre halkultak, s amikor valaki betörte házának kapuját, Márta, már csak orosz kiabálást hallott maga körül.

Szuronyos, lerongyolódott ázsiai kinézetű katonák törték rá az ajtót, s Márta nem értette, miért rángatják ki az ágyból, miért mutogatnak száradó hímzésére, s miért fenyegetik ököllel, fegyverrel?

Nem értett semmit, már azt sem értette, amit késő reggel a hajdani bányamester vénkisasszony lánya fordított neki.

Libusa, az oroszok tolmácsa, cseh volt, s bár itt született jóval az első háború előtt, amíg szülei éltek, csehül beszéltek egymás között a családban, s így valamit értett abból szláv tudása miatt, amit az oroszok mondtak neki.

– Azt kérdezi a tiszt, hogy miért csaptad be őket.

– Én nem csaptam be senkit – mondta Márta, aki vacogott a hidegtől és a félelemtől, s akinek eszébe sem jutott, hogy szégyenkeznie kellene, bár férfi, fiatalon elhunyt apján kívül még soha sem látta hálóingben.

– Azt mondja a tisz, hogy német vén kurva vagy, és azért tetted ki ezt a nagy fehér zászlót, hogy kelepcébe csald őket, mert még nem is mentek ki a faluból a németek...

Márta, a jelzőtől, amit rá senki sem mondhatott volna soha, sírni kezdett.

Az orosz hadonászott, kiabált, aztán a hosszú szózuhatagból Libusa lefordította, azt, amit értett, hogy agyon fogják löni, de előbb ítélkeznek fölötte.

Kihozták a szobából az ovális dohányzó asztalt, a székeket, s az udvar közepére tették. Vörös zászlóval terítették le a fehér abroszt, s mielőtt bevezették volna a tanítókisasszonyt, a molnárnét, a szocdem feleségét, akik a tárgyaláson a bíróság szerepét kellett betöltsék, a tisz hosszasan beszélt velük a kapu előtt.

A három nő helyet foglalt az asztalnál, s a tanítókisasszony visítózva kezdte mocskolni Mártát.

– Németbérenc szuka. Kirakta a fehér zászlót, hogy a szovjet eltársak azt hiessék, hogy a németek meg akarják adni magukat.

– Öt halottjuk lett emiatt a nagy honvédőknek – mondta a molnárné. – Öt szovjet katona vére szárad a maga lelkén.

– Az ilyen halált érdemel – mondta a szocdem felesége, aztán Libusához fordult. – Mond meg a tisztnak, hogy az ilyen megérdemli a halált.

Márta félőrrült volt a félelemtől, s mint akiben már egy csepp élet sincs, hagyta, hogy egy ronggyal bekössék a szemét, aztán egy orosz katona hátra kötözte a kezét.

Érezte, hogy a kötél végét rábogozták a kútágasra, s abban a pillanatban halotta is az első lövést is.

Egészen közel, a feje mellett süvített el a golyó, aztán sorozatokat hallott, gránátok és ágyúgolyók robbanását, és német hangokat, orosz kiabálást, s percekkel, talán órákkal később a tiszteletes asszonyt is, ahogy németül beszél valakivel.

Németül beszéltek, de ismét hallotta a tanító kisasszony fejhangját, a molnárné rikácsolást.

– Semmi bajunk nem lett volna, ha nincs ez a cemen-de.

– Hat halottjuk és sok sebesültjük van a német kamerádoknak – mondta a tiszteletes asszony. – Ezért ki fogják végezni.

Márta nem tudta, hogy ébren van, vagy csak álmodik, s nem látta bekötötte szeme miatt, hogy ki, és hogy kikre lövöldöznek, csak hallotta a távolodó hangokat, aztán nagy-nagy némaság vette körül.

– Él a tekintetes kisasszony? – kérdezte a cseléd. – Mert ha még tetszik élni, hozok egy kést és elvágom a kötelet.

Márta még élt.

A lány levette a szeméről a kötést, s most már láthatta azt, hogy az udvara tele van hullákkal.

Egyik oldalra az oroszokat fektették, a másikkra a németeket, s a két csoport közt, mint egy egyszemélyes ravatal, ott állt a fehér abrosszal letakart asztal,

amely mellé, két oldalra csúszott le a vörös zászló és az a másik, a horogkeresztes, a németeké.

Amire magához tért kissé a borzalomból, a cselédlányt nem látta. Az nem volt sehol. Márta egyedül maradt, német és orosz hullák, elnyomók és felszabadítók holtteste között.

Márta két napig volt kikötve.

A katonáknak nem volt idejük arra, hogy kivégezzék.

A kolontos cselédlányt, hol az oroszok, hol a németek vitték magukkal, s csak harmadnapra került haza. Akkor, amikor elcsitultak a harcok, s mindkét csapat elvonult végleg a környékről.

Márta még élt.

– Jaj istenem – mondta a cselédlány, de Márta, háttal a kapunak, nem láthatta, hogy visszajönnek az asszonyok. A két fennforgó, a tanítókisasszony, a szép molnárné, de jött a szocdemné és a tiszteletes asszony is.

– Minek él az ilyen – mondta a molnárné.

– Dögöljön meg – visította a tanítókisasszony, s a férfiak nélküli falu két örökön hatalmát fitogtató némbere egyszerre ugrott neki a még mindig megkötözött Mártának.

Karmolták, marokszámra tépték a haját, háborút és békét emlegettek szovjet tovarist és német kamerádot, Márta bűneit sorolták, aztán a tanítókisasszony megemelte a kútágasra erősített hatalmas követ, és teljes erejéből fejbe vágta a megkötözött áldozatot.

A szikladarab leszakadt a gerendáról, s a súly letaglózta Mártát.

Már nem élt.

A súlyát vesztett gém, rajta a fehérrel hímzett damasztal, a kútkávat borító deszkára, viaszosvászonra hullott, s mintha csak a szimmetria kedvéért lenne ott Márta holtteste a gémhez kötözve, az egymásba illesztett fák hirtelen mozgása miatt derékból előre billent, ernyedni nyakán a feje olyan mozdulatokat tett, mintha az ellensúly nélkül himbálózó kútgémet utánozná, vagy egyetértően bólogatna.

Tarkójából az ösvényre csorgott a vér, s akkor a feltámadó szél fölkapta a csomóba hullott selymet, s tetőtől talpig betakarta vele az oszlophoz kötözött élettelen testet.

A vér átütött az anyagon, s a cselédlány tágra meredt szemekkel nézte, hogy ott, ahol virágok, madarak voltak, ahol vastagabb volt, ott fehérén marad a damaszt. Csak a kivarratlan részeket színezte vörösre a vér.

– Így mesélte nekem a falu egyetlen férfi embere, – mondta a rajztanár. – Az egyetlen, az, aki beszélni mert az asszonyterror miatt, aztán a Nap felé tartotta vörösboros poharát, arcára vihar előtti naplemente bíborvörös körét rajzolt a fény.

– Itten, azóta is mindig asszony volt a bíró, a párttitkár, a tanácselnök, a polgármester, orvos, állatorvos. Még férfi tanár sem volt itten ötven esztendeje. Minket éppen hogy semmibe sem vesznek. Mind szépek, és mind nagyon gonoszok...

– Aztán, azt hogy Márta, én véstem bele az emlékkőbe – mondta, amikor már indulni készült.

– Egyedül maradtam, az udvaromat néztem, a házat, amelyet a községtől vettem, s mert negyven évig állami tulajdon volt, és nem igényelte vissza senki, megvásárolhattam. És Márta történetének befejezése után biztosan tudtam, hogy a házak, bár egyformák mind, mert Mária Terézia korában, a hajdani osztrák bányamérnök tervei szerint épült itt minden, nos a házak közül az egyetlen, ahol valami borzalmas dolog történt, éppen az enyém.

– És most már azt is tudom, mi volt az az anyag, amelynek még kivehetőek voltak madaras-virágos mintái, amely még nem enyészett egészen semmivé, s amiben azokat a csontokat találtam a vezetékes víz árkának ásásakor, amelyeket a baptista prédikátornő, a reformátusok papnője, s tisztelendő hiányában egy görög-katolikus apáca temetett el a temető árkába, messze az utolsó sírok keresztjeitől is.

– Az egyszerű deszka fejfára, a rajztanár nő égette be a nyomtatott nagybetűket: „Ismeretlen”.

– Soha sem volt senki ismeretlen lény ezen a földön. Mindenkinek volt apja, anyja... – mondta Ötödik Békai. – Mártát, egybekért, Fidéliának is hívták, s mielőtt meghalt volna a nővére, az itteni állomásfőnökné, még az első háború előtt, Fidélia itt lett volna férjhez adandó, s vidámabb, pajkosabb volt harmincévesen, mint sok bakfis...

A rajztanár hitetlenkedve nézte Békait, aztán eszébe jutott, hogy a padlás limlomjai között, megsárgult fényképet talált, melyen MÁV egyenruhás férfi tisztel valaki, vagy valaki előtt.